

reformátusok lélekszámának alakulását, vizsgálva a természetes szaporulatot, a bevándorlást és a felekezeti váltást a főváros katolikus, izraelita, evangélikus és összes lakóinak a viszonylatában. A társadalmi összetétel elemzésekor felhívja a figyelmet a fővárosi reformátusok bevándorlás következtében kialakuló polarizálódására és lefelé rétegződésére. A szerző áttekintést ad az egyházszerkezet kialakulásáról és a fővárosi reformátusok területi eloszlásáról.

A második fejezetben a szerző Budapest közoktatásának fenntartók szerinti alakulását tekinti át a törvényi szabályozás tükrében a XVIII. század végétől 1952-ig. Egy-egy alfejezetben mutatja be az önkormányzati, egyéb felekezeti (katolikus, zsidó, evangélikus, görögkeleti), állami, egyesületi és magán intézményeket.

A harmadik fejezet – terjedelmében a legbővebb – a református oktatás- és neveléspolitikát elemzi. Felhívja a figyelmet a református egyház iskolapolitikáját befolyásoló tényezőkre: az egyházon belüli – területenként és korszakonként változó – liberális és ortodox teológiai áramlatok által befolyásolt iskolapolitikára. A szerző megállapítja, hogy a kiegyezést követő időszakban a dunamelléki egyházkerületben az egyházi vezetők a liberális teológia alapján és a magyarországi oktatási autonómia miatt úgy vélekedtek, hogy az állam képes mentesíteni az egyházat az iskolafenntartás alól. Rámutat arra, hogy fordulatot a Dunamelléki Református Egyházkerület ezen oktatáspolitikájában Szász Károly püspök (1884–1903) és Tisza Lajos főgondnok (1885–1898) hoztak: hangsúlyozni kezdték a felekezeti iskola fontosságát. Az „iskola az egyház veteményeskertje” elvet¹⁰⁶ egészen az államosításig vallották. Az iskolafenntartó egyháznak szembe kellett néznie – az egyre magasabb fenntartási költségek mellett növekvő állami hozzájárulás mértéke miatt – az egyházi autonómia kérdésével is. Rébay Magdolna a dunamelléki egyházkerület oktatáspolitikáját korszakonként vizsgálja, a következő alfejezetekre tagolva: *A népiskolai törvény előtti állapot; Megfelelni a törvénynek (1868–1891); Visszatérés a hagyományokhoz (1892–1912); Élénkülő belmisszió (1913–1931); Egységben önállóan (1932–1948)*. Mindegyik korszakban áttekintette az iskolahálózatot, a felügyeleti rendszert, az iskolák felszereltségét, tanterveket, tankönyveket, a tanítók helyzetét, a vallásoktatást, ifjúsági munkát, a vallást és az autonómiát érintő sérelmeket.

A negyedik fejezetben a mai Budapest területén egykor fennállt (részben ma újra működő) iskolák történetét olvashatjuk. A könyv feltérképezi az alapfokú iskolákat, részletesebben elemelve a Julianna Református Elemi Iskola történetét. Foglalkozik a Budapesti Református Gimnázium (Lónyay Gimnázium) és a Baár–Madas Református Leánynevelő Intézet történetével, érintve az iskolák rendszerváltást követő újraindítását is. A kiadványt korabeli fotók teszik szemléletesebbé. *A kezdetek* című fejezetben talán szerepeltethetők lettek volna a táblázatok mellett az oszlop- és kördiagramok, valamint a reformátusok területi elhelyezkedésének és a főváros református iskoláinak térképes megjelenítése.

Rébay Magdolna könyve mindenképpen hiánypótló mű, hiszen kevés ilyen bőséges – elsődleges – forrásra alapozott írás született a református oktatás XIX–XX. századi történetének témájában.

Kunszentmiklós és Petőfi

Kiss Gy. Csaba

Petőfi mindig aktuális. Akkor is, ha valaki úgy gondolja, hogy nem. Mindig időszerű, hiszen nem csupán a magyar történelemhez és irodalomhoz tartozik: úgy is mondhatjuk, nemzeti jelképeink egyikévé emelkedik ki belőlük. Idehaza és a nagyvilágban a magyarság egyik ikonja. Akiről megismernek bennünket. Ezért sem könnyű vele bánni, és azért sem, mert mintha még utóéletében is kísértene makacs természete. Nehezen gyömszölhető skatulyákba az alakja. Jól gondolja meg, ha valaki könnyelműen akar bánni emlékével. A totális diktatúra lobogójára tűzni gondolta, azonban nemsokára a zsarnokságot megdöntő forradalom zászlaján szemlélhette a költő képét. Volt kulturális miniszter, aki 1997-ben le akarta venni nevét az ország irodalmi múzeumáról, később azután más politikai hangoltságú közegből hallottam a magyar korlátoltság hasonló természetű megnyilvánulását: nem volna jó üzenet manapság a neve, hiszen ismét ama lobogót idézné a legsötétebb 50-es évekből.

Csinján kell tehát bánni Petőfivel, ahogy Balogh Mihály tette *A költő és a város* című könyvében¹⁰⁷. Alapos forráskutatással, tárgyyszerűen mutatja be Kunszentmiklós és költőnk kapcsolatának rétegeit. Rétegeit, mert több szintje is van ezeknek a kapcsolatoknak, hiszen a rendkívül gazdag Petőfi-földrajzban (gondoljuk végig, hány sarkában járt rövid életében az országnak, Pozsonytól a Székelyföldre és Debrecenig) olyan hely ez a város, amely tüzetes

¹⁰⁶ Ravasz László a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke (1921–1948).

¹⁰⁷ Balogh Mihály: *A költő és a város*. Kunszentmiklós: Kunszentmiklós Város Önkormányzata, Bakér Mente Egyesület, 2012. ISBN 978-963-08-4035-4.

elemzést érdemel. Részint azért, mert szülőföldjének világáról van szó, arról a Kiskunságról, amelynek meghatározó jelentősége volt azonosságtudatának formálódásában. Részint pedig azért, mert ehhez a helyhez (is) fűződik emlékezetes 1848-as választási kudarca, életének egy sorsfordító eseménye. Petőfi Kunszentmiklósáról írni nem egyszerű feladat, bonyolultan összetett munkára volt elvégzéséhez szükség. Mert helytörténeti, irodalomtörténeti és kultusz történeti kutatáshoz kellett nekilátni, ismervén természetesen a gazdag, évről évre gyarapodó Petőfi-szakirodalmat. Balogh Mihály eleget tett mindezeknek a követelményeknek, sikerült a sokféle szétfutó szálatat kézben tartania, újabb levéltári és könyvtári bűvárlatokkal megvilágítani nem egy mindmáig homályban maradt nem egy érdekes részletet. Új adatait, következtetéseit nem mellőzhetik ezután sem a történészek, sem az irodalomtörténészek. A kiindulópont magától értetődően a Kiskunság és benne Kunszentmiklós. Az a Kiskunság, amely költőnk születése idejében, gyermekkorában nem elsősorban földrajzi táj a Duna és a Tisza között, ahogy ma iskolában tanuljuk, hanem egy meghatározott közigazgatási, sajátos jogállással bíró terület. A Petőfi család történetéhez szorosan hozzátartozik, hogy édesapja, Petrovits István birtokvásárlásával megszerezte az úgynevezett *redemptus* jogot Szabadszálláson. 1823-ban, a költő születésének idején a szülei kiskunsági illetőségűek voltak. A család tehát nem a jobbágyok, hanem a szabadok rétegéhez tartozott. Az iskolás Petőfi ebben a tudatban nőtt föl, s ennek fontos szerepe volt identitásának alakulásában. Balogh Mihály földolgozása alapján érzékletes képet kapunk a Jászkun Kerület és a mezővárosi státusba emelkedett Kunszentmiklós közjogi helyzetéről, társadalmáról, életmódjáról. Új adalékokat kapunk a mézárszékbérlő és bátyját utánozni próbáló költő „István öcsém” portréjához. Ha a dráma logikájával óhajtánánk megközelíteni a *városról* és a *költőről* szóló könyvet, csúcspontjának azt a két egymással egybefordított *színt* tekinthetjük, amelyben Petőfi 1845. júliusi kunszentmiklói fölmagasztalását, illetőleg az 1848-as választási vesszőfutását mutatja be. Amikor felvidéki – diadalút számba menő – utazásáról visszatér szülőföldjére, Szentmiklóson az ellenzéki hangoltságú ifjúság szintén díszlakomával várja a költőt, hazaindulása előtt veti papírra a városnak és barátainak szentelt méltató szavait a *Búcsú Kunszentmiklóstól* című versben. A fényes tükörrel szemben a választási történeté fekete, hiszen teljes kudarccal végződik, mint tudjuk, majdhogynem menekülnie kell a Kiskunságból. Ha a méltatlan eljárás miatt nem is annyira Kunszentmiklós, mint inkább Szabadszállás korabeli vezetőit illeti bíráló, érdemes követni könyvünk szerzőjének minden részletre kiterjedő okfejtését, az irodalomtörténeti szakirodalom egyszerűsítő vagy félrevívó magyarázatainak helyreigazítását. És ezzel semmit nem csorbul Petőfi nagysága, csupán világossá válnak a helyi politika adottságaiból következő mechanizmusok, továbbá, hogy az országos forradalom egyik meghatározó személyisége nem számolt a helyi viszonyokkal. Úgy gondolom, elfogadhatjuk szerzőnk végső következtetését, hogy „... *Petőfi itteni bukásának nem annyira a ténye szégyellnivaló, hanem inkább a módja.*” (Balogh 2012.p.103.) A kötet következő fejezeteiben a helyi Petőfi-kultusz történetéről, az emlékhelyekről kapunk értékes tájékoztatást. Arról a tanulságos folyamatról, amelynek végeredményeként – főként a költő halálának ötvenedik évétől – Kunszentmiklós is a nemzeti jelképnek kijáró tisztelettel emlékezik meg a költőről. Emlékhelyek, megmaradt és eltűnt relikviák történetét ismerhetjük meg a kötetből. És bemutatja Balogh Mihály azt a gyűjteményt is, amely újabban különösen érdekes *Petőfi-émlékezhellyé* teszi Kunszentmiklóst, Székely Gábor magánmúzeumát. Ez egy több mint két évtizedes gyűjtői igyekezet szorgalmából és áldozatkészségéből született gyűjtemény, a Petőfi-kultusz páratlan kincsesára. Ékesszólóan bizonyítja ez a különféle relikviákat, dokumentumokat, kiadványokat, értékes festményeket és hazafias giccseket is tartalmazó gyűjtemény, hogy Petőfi valóban nemcsak irodalmunk klasszikusa, március 15-e főszereplője, a hazáért életét adó hős, hanem épp mindebből következően is: a magyar nemzet egyik meghatározó jelképe.

Ha ma már annak a Bakérnak a vizéből nem sok látszik is, amely mellett a költő meglátta ama juhászt a számaron, Balogh Mihály könyvével Kunszentmiklós méltó módon állít emléket a költő és a város kapcsolatának.

A megújult Köznevelés megjelenése alkalmából

A pedagógiai folyóirat-irodalom reformkori próbálkozásai után Eötvös József ezen a téren is új helyzetet teremtett. A népoktatási törvénnyel párhuzamosan egységes pedagógiai társadalmat kívánt megteremteni, és ehhez fontosnak érezte egy központi szándékot tükröző, „hivatalos” folyóiratot megjelentetni. Szándéka, törekvése egyértelmű volt: eljutni minden tanítóhoz. Ma már kevesen tudjuk – pedig még politikai szempontból is jelentős –, hogy a *Néptanítók Lapja* a soknemzetiségű Magyarország, a sok nyelvet beszélő tanítók számára hét nyelven jelent meg.

Mindezek bemutatása hosszú tanulmányt igényelne, e helyen mi csak az *Új Köznevelés* kapcsán örömmel és érdeklődéssel szeretnénk rögzíteni, hogy az ország oktatáspolitikájának megértéséhez, elfogadásához alapvetően szükséges egy „hivatalos” folyóirat kiadása.

A „hivatalos” kifejezés talán sokak számára ellenszenves lehet, de mégis megfogalmazzuk, hogy egy minisztérium által kiadott folyóiratnak tükröznie kell a – félreértés nélküli és pontatlan információktól független – központi szándékokat. Mindezzel együtt természetesen lehetőséget kell adni kritikára, ellenvéleményre, vitára is. (Valamikor a minisztérium által kiadott Néptanítók Lapját közel száz pedagógiai folyóirat kísérte figyelemmel.) Tudjuk, hogy mindezt nem könnyű egy